Проведений аналіз свідчить, що перевірка інформації про злочини проти довкілля, як і будь-яка інша діяльність правоохоронних органів, повинна відповідати вимогам законності та загальним засадам (принципам) кримінального судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник В.В. Искусство доказывания в состязательном уголовном процессе / В.В. Мельник – М., 2000. – 192 с.
2. Буганов О. Співвідношення оперативно-розшукових матеріалів і доказів у кримінальному процесі / О. Буганов // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 120–124.
3. Бахин В.П. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел: [учебное пособие] / В.П. Бахин, В.С. Кузьмичев, Е.Д. Лукьяников – К., 1990. – 56 с.
4. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: [наук.-практ. посібник] / В.Г. Лісогор – Д.: Юрид. акад. м-ва внутр. справ, 2005. – 156 с.
5. Зеленецкий В. Форма і зміст рішення про порушення кримінальної справи / В. Зеленецький // Вісник АПН України. – 1998. – №1 (12). – С. 111–116.
6. Кузьмичов Я.В. Принципи початкового етапу розслідування / Я.В. Кузьмичов // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. – №1. – С. 138–142.

УДК 347.963: 347.94: 347.922

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ДОДАТКОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Войтович Є.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглянуто сучасні аспекти інституту додаткового розслідування в кримінальному процесі України.

Ключові слова: кримінальний процес, додаткове розслідування, реформування, інститут, кримінальне переслідування, судова система.

Войтович Е.М. СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассмотрены современные аспекты института дополнительного расследования в уголовном процессе Украины.

Ключевые слова: уголовный процесс, дополнительное расследование, реформирование институт, уголовное преследование, судебная система.

Voytovich E.M. MODERN ASPECTS OF INSTITUTE OF ADDITIONAL INVESTIGATION IN CRIMINAL TRIAL OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In article modern aspects of institute of additional investigation in criminal trial of Ukraine are considered.

Key words: criminal trial, additional investigation, reforming institute, criminal prosecution, judicial system.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство України розвивається відповідно до процесів демократизації всього українського суспільства на виконання конституційних приписів, тобто перебуває в стадії реформування. Посланням Президента України до

Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки" встановлено, що судова реформа повинна не лише зводитися до вдосконалення діяльності суддів та судів, а в широкому розумінні сприяти створенню умов для посилення захисту прав та свобод людини і громадянина.

Безумовно, наведене безпосередньо стосується і сфери кримінального судочинства, оскільки інститут кримінальної відповідальності є найтяжчим видом юридичної відповідальності і полягає в застосуванні до особи, яка вчинила злочин, державного примусу у формі покарання. Застосування державного примусу до фізичної особи потребує ретельного врегулювання саме процедури такого державного примусу у зв'язку з гострою необхідністю запобігання зловживань з боку осіб, які процесуальним законом наділені правом застосовувати державний примус – суб'єктів кримінального процесу – особи, що проводить дізнання, дізнавача, слідчого, начальника слідчого відділу, прокурора (надалі по тексту – слідчий).

Актуальність теми статті обумовлена тим, що реформування кримінально-процесуального законодавства зачіпає всі сторони процесу, у тому числі і такий його найбільш суперечливий інститут, як інститут повернення кримінальних справ для проведення додаткового розслідування, що зумовлює проведення подальших досліджень у цій галузі.

Проблемам, пов'язаним з поверненням кримінальних справ на додаткове розслідування, присвячували свої роботи багато процесуалістів, як учених-юристів, так і практиків: Н.С. Алексєєв, В.П. Божьєв, Ю.М. Грошевий, М.А. Ковальов, А.І. Михайлов, М.С. Строгович, Н.А. Якубович та ін.

Метою даної статті є комплексне вивчення сучасних аспектів інституту додаткового розслідування в кримінальному процесі України та визначення подальших шляхів реформування даного інституту.

Найпомітнішими кроками проголошеної судової реформи в галузі кримінального судочинства стали, безумовно, зміни до Кримінально-процесуального Кодексу України, внесені Законом України № 2533-III від 21.06.2001 року та прийняття Кримінального Кодексу України № 2341-III від 05.04.2001 року, який набрав чинності 01 вересня 2001 року.

Поряд із тим, на нашу думку, ці процеси надто повільні та не забезпечують ті необхідні демократичні зрушення в бік дотримання конституційних прав та свобод громадян. Кримінальний процес залишається надто обрядним, таким, що носить неприкрито обвинувальний ухил. Не підлягає сумніву теза В.М. Беднарської про те, що в сучасних умовах кримінально-процесуальне законодавство формується «під великим впливом двох протилежних течій: законодавства радянського періоду та досвіду європейських країн. Намагаючись пристосуватися до законодавства країн Європи, сучасна законотворча діяльність не враховує те, що законодавство європейських країн розроблялося в різні періоди становлення цих держав, на різних стадіях становлення демократії. Зрозуміло, що кожна правова система цих країн, у тому числі й судова, має свої національні особливості. Намагання ввести в національне законодавство окремі положення країн Європи призвели до розбалансованості кримінально-процесуального законодавства» [1]. Ця розбалансованість, на думку автора, полягає у внесенні численних змін, що, по-перше, значно ускладнює роботу з Кодексом; по-друге, що, мабуть, є найважливим, будь-який процесуальний Кодекс є концептуальним документом, який визначає процедуру вчинення процесуальних дій та прийняття рішень, кожне з яких має певні наслідки в майбутньому. У зв'язку з цим кожне положення процесу, яке регулює стадію процесу, має логічно та процедурно узгоджуватись з нормами, які регулюють подальші стадії. Шляхом внесення змін до

процесуального законодавства майже неможливо досягти вищезазначеної вимоги. Оцінюючи наведене, необхідно брати до уваги той факт, що зміни в житті суспільства відбиваються на процедурних нормах регулярно. Численність змін до закону обумовлює і розлад у процедурі, оскільки втрачається внутрішня логіка Закону. Більше того, втрачається зв'язок між повноваженнями та обов'язками певних учасників процесу, що призводить до можливостей законно порушувати чиїсь законні права та інтереси. Вважаю, що наведених аргументів достатньо для висновку про хибність шляху реформування кримінально-процесуального законодавства шляхом внесення окремих змін у порівнянні з прийняттям нового Кримінально-процесуального Кодексу. Необхідно відзначити, що за часів незалежності в Україні було розроблено декілька законопроектів нового КПК України, але, на жаль, до цього дня новий Кодекс не прийнято. Така ситуація є, звичайно, проблемною насамперед з точки зору правозастосування, оскільки виникає ціла низка практичних питань, які однозначно не вирішені процесуальним Законом.

Висвітлені проблеми, у свою чергу, призводять до масових порушень конституційних прав громадян під час процедури кримінального переслідування. Це шкодить іміджу України як демократичної держави на міжнародній арені: так, за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини Україна входить до п'ятірки лідерів серед держав. Українці, не сподіваючись на справедливість рідного суду, активно звертаються до Європейського. Наші співвітчизники виграли вже більше 170 справ [2]. Станом на лютий 2011 року Україна заборгувала своїм громадянам 130 млрд. грн. за рішеннями судів – це офіційне повідомлення зроблено урядовим уповноваженим зі справ Європейського суду з прав людини, заступником міністра юстиції України, В. Лутковською [3]. Але ж це шкодить і Україні в здійсненні її внутрішньої політики – відверте ігнорування правами громадян із боку держави, у тому числі і суб'єктів кримінального процесу, перешкоджає досягненню цілей правосуддя, фактично зводить нанівець всю діяльність правоохоронної системи держави.

З цих позицій доцільно розглянути й чинний інститут додаткового розслідування кримінальної справи в стадії судового розгляду справи. Правом направити кримінальну справу на додаткове розслідування наділено й прокурора при здійсненні прокурорського нагляду, але цей інститут у цьому дослідженні розглянуто не буде, адже така дія не призводить до значного затягування вирішення справи по суті.

Наука кримінального процесу в якості джерел визначає й міжнародні правові акти. У чинному законодавстві це втілюється, по-перше, у положеннях ст.9 Конституції України, де наведено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Подальший розвиток цього конституційного принципу в кримінальний процес має логічним наслідком пряму норму Кримінально-процесуального Кодексу, але, на жаль, така норма відсутня. Ця правова колізія створює небезпечні передумови для нехтування нормами міжнародного законодавства при кримінальному провадженні. Між тим, ст.8 Конституції України зазначено, що норми Конституції України, є нормами прямої дії, отже, вищезгадана ст.9 повинна виконуватись і при здійсненні кримінального переслідування, і норми міжнародного права є частиною законодавства України.

Таким концептуальним документом міжнародного права є Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року, ч.1 п.6 (право на справедливий суд) якої встановлює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. З огляду на поставлену проблему вважаю необхідним

акцентувати увагу на розумність строку, протягом якого незалежний і безсторонній суд повинен встановити обгрунтованість кримінального обвинувачення, яке висунуто проти особи. Вже як Україна приєдналася до зазначеної конвенції, то фактично вона погодилась на цю умову, оскільки не існує права, яке б не кореспондувалося з чиїмось обов'язком. У даному випадку оскільки існує право особи протягом розумного строку на оцінку судом обвинувачення, то існує обов'язок суду таку оцінку здійснити. А це, у свою чергу, тягне обов'язок держави України створити законодавче підгрунтя на виконання такої оцінки. На жаль конвенцією не надано визначення розумного строку, але виходячи із загальновживаного розуміння, то це, мабуть, такий строк, який є співмірним з загальними уявами суспільства про тривалість достатніх заходів з боку суб'єктів кримінального судочинства.

Проте слід визнати, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не повною мірою втілює в життя вищезазначений принцип. Не останнім аргументам на цю тезу є існування до цього часу інституту додаткового розслідування кримінальної справи зі стадії судового розгляду справи.

Так, можливість повернути кримінальну справу на додаткове розслідування суд може із стадій попереднього розгляду справи та із стадії судового слідства, що врегульовано ст.246 та 281 КПК України. У першому випадку підставою для цього можуть стати порушення вимог процесуального законодавства, без усунення яких справу не може бути призначено до судового розгляду; у другому випадку підставою є неповнота та неправільність досудового слідства, які не можуть бути усунено в судовому засіданні.

Оцінюючи наведені формулювання, слід зазначити їх певну некоректність (розпливчастість, можливість неоднозначного тлумачення). Це, у свою чергу, створює передумови для можливостей зловживання правом суду повернути справу для додаткового розслідування через різні причини, серед яких непоодинокою є небажання суду виносити виправдувальні вироки. Фактично велика кількість випадків повернення справи на додаткове розслідування із стадії судового слідства є завуальованим натяком досудовому слідству та прокурорському нагляду на величезну вірогідність постановлення виправдувального вироку. Однак при цьому слід взяти до уваги ту обставину, що при поверненні справи на додаткове розслідування із стадії судового слідства суд до цього має безпосередньо дослідити всі доказі, які досудове слідство та державне обвинувачення надало в його розпорядження. Іншого й не може бути, адже вказівка ст.281 КПК України в цьому випадку одозначна – неповнота і неправільність досудового слідства повинни бути такими, які не можна усунути в судовому засіданні. У свою чергу, такого висновку можна дійти лише тоді, коли неможливо надати однозначну оцінку всім наявним доказам в їх сукупності. Між тим, така ситуація змушує суд ретельно досліджувати докази, на що втрачається час. Однак сплив часу – категорія, яка врахована міжнародним актом – це поступовий сплив розумного строку, отже, фактично його скорочення, іншими словами, повільного перетворення розумного строку на нерозумний.

При цьому одним з принципів науки кримінального процесу є справедливість. Цілком вірно зазначають процесуалісти О.І. Рабцевич, С.Є. Єгоров, що справедливість доцільно розглядати як загально визнаний принцип міжнародного права так, як він визначений у деяких міжнародних нормативно-правових актах [4; 5]. На жаль, наука в даному випадку випереджує практику – справедливість в якості принципу кримінально-процесуального законодавства жодним чином не закріплено в Кримінально-процесуальному Кодексі України. Можна припустити, що науковий принцип справедливості можна сформулювати як розумний баланс між завданнями кримінального судочинства, які викладено в ст.2 КПК України, з одного боку, та між дотриманням конституційних прав людини на недоторканість житла, таємницю листування, здоров'я, поваги до честі та гідності, свободу пересування, вільного

обрання місця проживання та перебування тощо. Іншими словами – це співмірність дотримання інтересів держави та інтересів громадянина; рівноваго між інтересами суспільства та інтересами окремого його члена. Однак існування інституту додаткового розслідування цей баланс нажаль однозначно порушує в бік інтересів держави. Фактично додаткове розслідування дозволяє законно обмежити громадянина на невизначений строк в його конституційних правах.

З урахуванням фактичного стану правоохоронної системи та законодавства, що його регулює, можна констатувати необхідність докорінних змін цього інституту. Адже слід погодитись з тезою українського процесуаліста В.П. Даневського про те, що українське слідство має інквізиційний характер. Інквізиційне начало нашого слідства проявляється, з одного боку, у потрійній ролі слідчого (він же обвинвуч, захисник, суддя), а з іншого боку – у змішанні дізнання і досудового слідства. Слідчий у інкізиційному процесі схиляється у сторону обвинувальності, куди його штовхають органічні умови його діяльності, суть яких полягає в пошукових функціях. Панючий характер діяльності слідчого, підтримуваний прокуратурою,яка відправляє, головним чином, обвинувальні функції, перетворює слідчого на нишпорку, схильну до обвинувальності. І такий погляд на обвинуваченого виробляє і відполвідальні прийоми досудового слідства. На жаль, саме такий слідчий і такі прийоми досудового слідства властиві кримінальному процесу України [6].

З цим важко не погодитись, як і з тим, з іншого боку, що при проведенні досудового слідства, безумовно і необхідно будуть порушені конституційні права окремих громадян. Цих порушень не можна запобігти, адже будь-яка слідча дія являє собою, насамперед, примус до вчинення певних дій з метою встановлення істини в справі. Але, визнаючи необхідність таких тимчасових порушень, необхідно найретельніше деталізувати права та обов'язки осіб, які проводять дізнання, досудове слідство, прокурорський нагляд та розгляд кримінальних справ. Очевидно також, що встановлення прав та обов'язків учасників процесу має базуватись на відповідних принципах кримінального процесу.

Так, сьогоденні вимоги кримінального процесу щодо права особи на захист не є досконалими навіть з точки зору аналізу норм, що регулюють право на захист. Як відомо, право на захист – дуже змістовний і дуже важливий інститут науки кримінально-процесуального права. Верховний суд України також відзначив, що забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому і виправданому права на захист відповідно до положень ст.59, ч.2 ст.63 і п.6 ч.3 ст.129 Конституції України й чинного кримінально-процесуального законодавства є однією з основних засад судочинства, важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб [7].

Отже з позицій, які висвітлено в даній роботі, можна дійти висновку про необхідність суттєвих змін в законодавство, яке регулює повернення справ на додаткове розслідування із стадії попереднього розгляду або судового слідства. Погоджусь з тим, що правом повертати справу на додаткове розслідування має бути наділена особа, що здійснює нагляд за досудовим слідством – або прокурор, або слідчий суддя (посадова особа, яку запропоновано запровадити одним з проектів Кримінально-процесуального Кодексу), або будь-яка інша посадова особа з чітко визначеними законом повноваженнями. Але з моменту прийняття судом справи до свого провадження для розгляду по суті такої можливості не має існувати. Суд має функцію лише вирішення питання про обгрунтованість обвинувачення, і не має функції допомагати обвинуваченню у наданні незаконним діям слідства та обвинувачення видимості законності. Це сприяє виконанню міжнародних зобов'язань України; це буде мати позитивний вплив на якість досудового слідства та нагляду за ним; це буде мати наслідком підвищення довіри до влади з боку громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беднарська В.М. Шляхи реформування судового розгляду справи / В.М. Беднарська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дидоренка. – 2008. – №3. – С. 245–249.
2. Бычковская Л. Милиционер сказал мне: «Мамаша, у нас так бьют, что родных детей предашь» / Л. Бычковская // Факты и комментарии. Всеукраинская ежедневная газета. – 2011. – № 59 (3314). – С. 26–29.
3. Украина задолжала своим гражданам 130 млрд. грн. по решениям судов / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://fakty.ua/news/21319-ukraina-zadolzhala-svoim-grazhdanam-130-mlrd-grn-po-resheniyam-sudov.
4. Егоров С.Е. Общепризнанные принципы и нормы о правах человека в уголовном процессе России: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / С.Е. Егоров. – М., 2003. – 262 с.
5. Рабцевич О.И. Право на справедливое судебное разбирательство. Международное и внутригосударственное правовое регулирование: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.И. Рабцевич. – Казань, 2003. – 220 с.
6. Зейкан Я.П. Право на захист у кримінальному процесі: практичний посібник / Я.П. Зейкан. – К.: Юридична практика, 2004 – 345 с.
7. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: Постанова Пленуму Верховного суду України № 8 від 24 жовтня 2003 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0008700-03.

УДК 343.98

ТАКТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ДОПРОСА ПО ДЕЛАМ О ХУЛИГАНСТВЕ

Бушкевич Н.С.

Главное управление процессуального контроля предварительного расследования МВД Республики Беларусь

Гридюшко П.В., к.ю.н.

Академия МВД Республики Беларусь

В статье рассматриваются тактические приемы, применимые при проведении допроса по уголовным делам о хулиганстве. Акцентируется внимание на составлении схем при проведении этого процессуального действия. Применение схем позволит детализировать показания участников уголовного процесса, дифференцировать действия каждого из участников преступления. Приводится наглядный пример составления такой схемы.

Ключевые слова: хулиганство, допрос, схема.

Бушкевич Н.С., Гридюшко П.В. ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДОПИТУ ПО СПРАВАХ З ХУЛІГАНСТВА / Головне управління процесуального контролю попереднього розслідування МВС Республіки Белорусь, Академія МВС Республіки Білорусь, Республіка Білорусь

У статті розглядаються тактичні прийоми, які застосовуються при проведенні допиту по кримінальних справах з хуліганства. Акцентується увага на складанні схем при проведенні цієї процесуальної дії. Застосування схем дозволить деталізувати показання учасників кримінального процесу, диференціювати дії кожного з учасників злочину. Наводиться